

HERALDISK TIDSSKRIFT

1961 • BIND 1 • NR 3 • SIDE 105-114

Medeltida vapengrupper *Av Jan Raneke*

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldinen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Medeltida Vapengrupper

Av Jan Raneke

I ALLMÄNHET uppfattar man ett släktvapen som ett uttryck för enbart en viss person eller släkt. Denna uppfattning har grundlagts, efter hand som bruket att förläna vapen i samband med adlande alltmer vann insteg, vilket skapade nya vapen efter helt andra principer, än de ursprungliga.

Under den tid då heraldiken var levande, tillkom vapnen åtminstone delvis efter andra grunder. De heraldiska bilderna tjänade först och främst som tecken på *gemenskap* och *samhörighet* — och inte som ett uttryck för individen. På en 1100-talsminiatur av Petrus von Ebulo ser man anföraren för en rytтарavdelning från staden Köln. Vederbörande för ett lejon i skölden, och alla i avdelningen för samma tecken.

Efterhand inställde sig dock ett visst behov av differentiering inom gemenskapens ram. Man upptog nya vapen eller ändrade de gamla. I ny gemenskap upptog man dennas vapen, och fogade därtill ibland personliga bitecken. Efterhand som ett fäderneärvt vapen blivit hävd, blev man dock allt ovilligare att utbyta detta vid ändrade vasallförhållanden. Det egna vapnet blev huvudsak, och bitecknet fick markera gemenskapen.

Ett vapen ärvdes och släktmedlemmarna ökade i antal, sönerna flyttade från fäderneborgen, gifte sig till gods i grannskapet eller blev borgmän på andra borgar. Man tog namn efter den nya borgen, men förde fädernevapnet med eller utan brisyr. En vapengrupp uppstår så på grund av stamgemenskap.

Man kan i det medeltida Europa kartlägga hela grupper av vapen, som kan föras tillbaka på ett ursprungligt vapen. Utmärkande för en sådan vapengrupp är, förutom vapnens likartade utseende, att gruppen vanligen kan lokaliseras till ett begränsat geografiskt område, att den har sin grund i gemensam härstamning, eller vasallförhållande.

Det finns även andra anledningar till att vapengrupper bildas, som jag återkommer till längre fram.

Den tyska örnen

Låt oss nu först se litet närmare på hur vasallförhållande kan inverka på vapenbildens utseende. Innan ärftligheten av länen hade börjat få sina konsekvenser för vapenbilderna synes i Tyskland *den kejserliga örnen* ha

Jan Raneke är född 1914, och reklamchef vid en motorfirma och mekanisk industri i Malmö. Blev efter studier vid Högre Konstindustriella Skolan i Stockholm intresserad av heraldik. Har tecknat över 50-talet heraldiska exlibris, utfört och komponerat ett flertal såväl släktvapen som kommunala vapen och föreningsvapen. Specialintresse: medeltidsheraldik. — Till grund för denna artikel har legat författarens hälkortssystem, som beskrivits i Heraldisk Tidsskrift Nr 1.

varit det gemensamma härtecknet. Så länge de tyska furstarna som rikets tjänstemän förde befälet över de olika truppkontingenterna, förde de även örnen på sköld och fana. Som tjänstetecken var det inte ärtligt, utan följde med ämbetet. Den svarta kejsarörnen på guldfält tjänstgjorde här som den samlande symbolen och uppfyllde därmed sin huvuduppgift.

Örnmärket kunde dock även vara det *särskiljande* tecknet mellan de olika häravdelningarna, om man varierade tinkturerna. Säkra belägg härför finns mig veterligen inte i detta fall, men mycket talar för att man tillämpat tinkturväxling, då detta brukades redan tidigt.

Vi känner exempelvis till överenskommelsen inom korsfararhären, där man ursprungligen som samlande tecken hade ett rött kors. År 1188 beslöt man för att skilja de olika truppkontingenterna åt, att fransmännen skulle bära *röda*, engelsmännen *vita*, och flamländarna *gröna* kors. Av en miniatyr att döma, som framställer Friedrich Barbarossa som korsfarare, hade den tyska kontingenten ett *gult* kors.

Vi finner även släkter inom det tyska området, där örnskölden trots sin tjänstekaraktär kommit att bli släktvapnet, men med ändrade tinkturer eller annan brisyr. När man exempelvis genom tinkturväxling skilde häravdelningarna från varandra, var det ju även lämpligt att skilja de, som tillhörde samma underavdelning från varandra, utan att därför ge avkall på samhörighetstecknet med ledaren.

Man gjorde det genom olika brisyrier av skölden och olika hjälmprydnader. Markgrevarna av *Brandenburg* förde örnen röd på silverfält. De markgrevliga vasallerna förde

i sin tur någon del av länsherrens vapen i sina sköldar. Så förde *von dem Knesebeck* en örnklo, *von der Schulenburg* 3 örnklor, andra förde en örnvinge, två örnvingar, örnhuvud o.s.v. Gemensamt för alla var dock sköldemärket i rött på vit botten.

Borgmän och vasaller

Försvaret av många tyska borgar anförtroddes åt borgmän, *castellani*. Antalet riddare som ingick i försvaret av en borg var ofta betydande. Dessa bodde antingen på själva borgen eller i dess närhet. På borgen Schmiedeberg hade exempelvis ärkebiskop Balduin av Trier 22 »borgmän«, och i den lilla borgen Treis 8 stycken.

Detta förklarar förekomsten av släkter med samma namn efter samma borg, men som inte är besläktade med varandra. Vanligen tillhör då en av släkterna högadeln och de andra lågadeln. Vi vet ju av föregående att vasallerna som tecken på sitt förhållande till länsherren ofta förde dennes vapen i förändrad eller oförändrad form. I allmänhet har väl borgherren ålagt sin borgman att föra det gemensamma vapnet något förändrat för att hindra förväxling.

Släkten *von Osterode*, till borgen med samma namn i Harz-området, var en gren av stormanna-ätten *Wolfenbüttel-Asseburg* och förde en delad sköld. I övre fältet en varg, det undre belagt med 3 rosor. Släkten försvinner från urkunderna mot slutet av 1200-talet. En annan släkt *von Osterode*, ej besläktad med den förra, förekommer på borgen under 1300- och 1400-talen. Denna senare släkt för en med 3 rosor belagd balk och som hjälmprydning ett varghuvud.

Huruvida det är en tillfällighet eller ej, att denna släkt, som sannolikt är av lågadligt ursprung, i likhet med sin föregångare för rosor i skölden, vill jag låta vara osagt, då det inom det tyska området finns en mycket stor, vittutgrenad vapengrupp just med 3 rosor på en balk, men varghuvudet tyder otvivelaktigt på tjänsteförhållande till den första släkten von O.

Orten Wolfenbüttel i Niedersachsen var förresten centrum för en stor, komplicerad vargvapengrupp med både feodala och genealogiska aspekter.

I Rhenpfalz ligger borgen Wartenberg. Här fanns vid 1100-talets slut två släkter: *St. Elben* och (*Kolb*) *von Wartenberg*. De var ej i släkt med varandra, men för samma vapen, en bjälke åtföljd av 3 rundlar, 2 över och 1 under. Hos von Wartenberg är bjälken och rundlarna röda i vitt fält. *St. Elben* för färgerna alternerade.

Inte långt från Wartenberg ligger borgen *Bilenstein*. Den innehades ungefär samtidigt av en släkt *v. B.*, som var besläktad med von Wartenberg och som också för samma vapen, men här är färgerna andra: bjälken och rundlarna är svarta på gul botten.

Det är således ofta länsherrarnas häruppbådstecken, som utgjort ursprunget till länstagarnas ärfvliga släktvapen.

Virneburg-gruppen

I Rhenlandet kan påvisas en hel rad intressanta vapengrupper av otvetydigt feodalt ursprung.

Här ligger t. ex. borgen *Virneburg* (se fig. 2), som var säte för grevelsläkten med samma namn, och som kan föras tillbaka till 1000-talet. Sköldemärket var en häroldsbild, snedrutad av guld och rött (se fig. 1 nr 1).

Vi skall se litet närmare på den vapengrupp som uppstått kring denna borg.

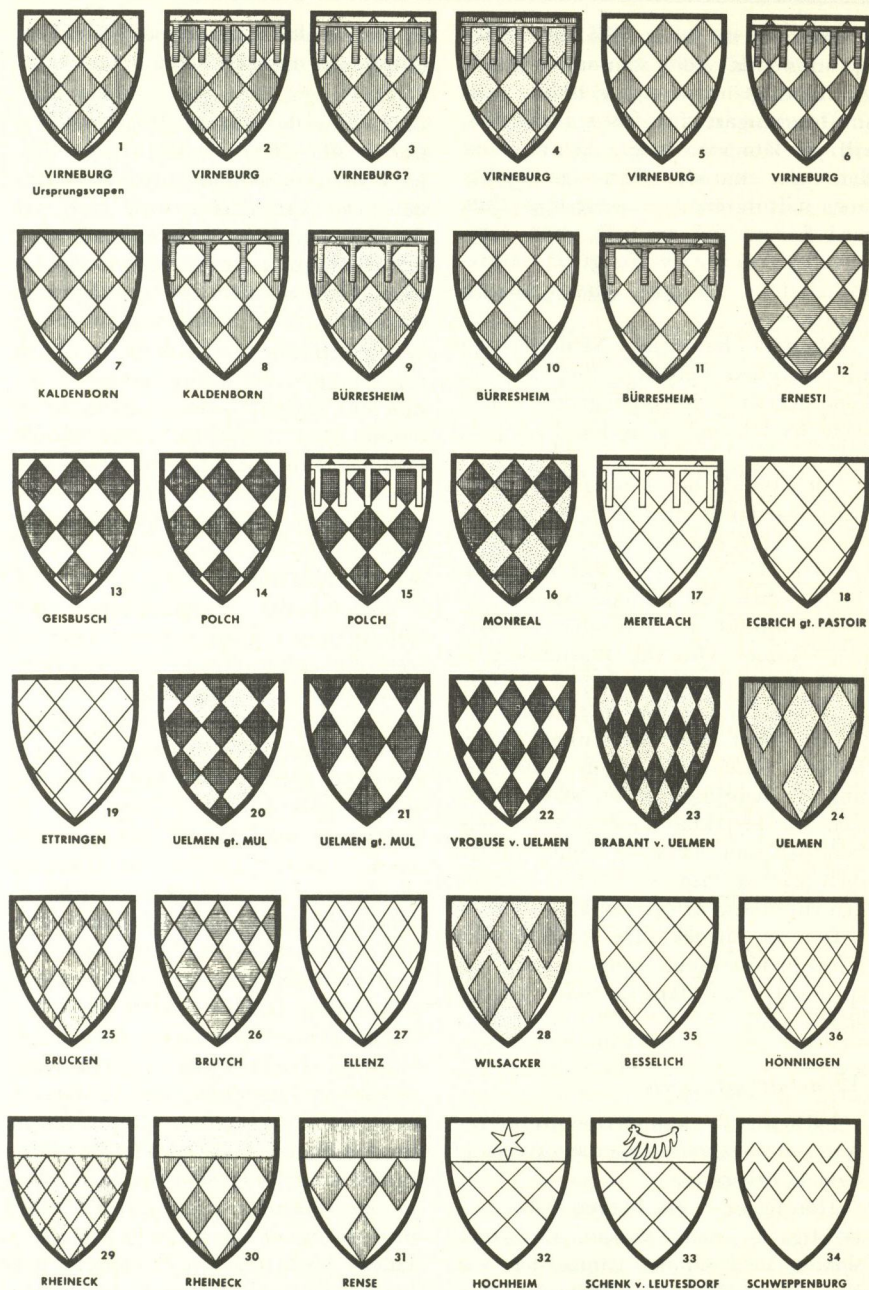
När det gäller en greve- eller dynastsläkt, som det här är fråga om, inträder ofta illegitima eller yngre linjer i vasallförhållande till huvudmannen. Det kan därför vara svårt att fastställa, om det är blodsband eller om det enbart är tjänsteförhållande som utgör orsaken till vapengemenskapen.

Av bitecknen användes vanligen tornérkragen av äldste sonen under den tid fadern levde, för att efter dennes död läggas av. Detta skedde emellertid inte alltid, utan ansågs som ett personligt tecken, som efterkommande förde vidare, och som därvid kom att bli en integrerande del av släktgrenens vapen.

Den översikt av vapengruppen *Virneburg* som här lämnas, får mera ses som ett exempel och som en redovisning av de av mig kända varianterna, än som ett försök till rekonstruktion. En sak är dock säker: det som redovisas utgör endast en del av vad som en gång varit.

Ursprungsskölden *Virneburg* fördes även obriserad av flera släktmedlemmar samtidigt på 1300-talet, som då skilde sig genom olika hjälmprydnader. Men man använde sig som synes även av tornérkragen och tinkturalternering, ja även tinkturbyte.

Fig. 1 nr. 1 fördes av släktens huvudman. Nr 2 fördes av två yngre söner till huvudmannen, tillhörande det andliga ståndet. Deras äldste broder Heinrich (känd 1320-38) förde egendomligt nog skölden med alternerade tinkturer och dessutom belagd med 5-tinnad tornérkrage så länge fadern levde (nr 4). Skölden nr 3 är belagd med en 4-tinnad tornérkrage och förekommer i *Armorial Wijnenberghen* bredvid det odifferentierade

1. Vapengrupp Virneburg. Det ursprungliga stamvapnet med 35 olika varianter, som uppkommit av skilda anledningar: sidolinjer, bastarder, vasaller, borgmän m. m.

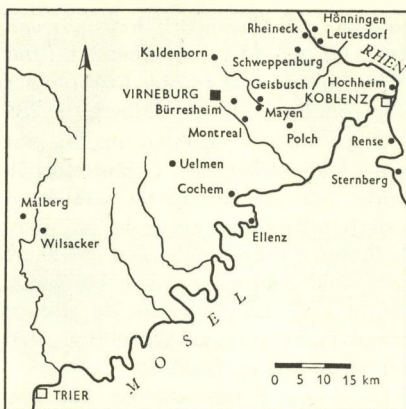
Virneburg-vapnet, vilket talar för samband, om än överskriften här trotsar närmare identifikation.

Hauptmann redovisar mycket riktigt släkten *Kaldenborn* som en yngre linje av Virneburg, men känner ej till tinkturerna, som är rött och silver. Innehavarna av vapnen nr 5 och 6 var borgmän på *Mayen*, liksom nr 12. Samtliga sannolikt tillhörande släkten.

Strax sydost om Virneburg ligger borgen *Bürresheim*, som givit namn åt en släkt med virneburgervapen. Medlemmarna uppträder även som borgmän på de närbelägna borgarna *Montreal* och *Mayen*. Förnamn som Cono, Emich och Conrad förekommer, så vitt jag kunnat utröna, inte vid denna tid eller tidigare i släkten V., varför vi här sannolikt har att göra med en vasallsläkt. En *Conrad von Burinzheim*, som förde vapnet nr 9, hade som hjälmprydnad en uppväxande svan, samma som fördes av borggrevarna *von Rheineck* (nr 29 och 30).

Som tidigare antytts, ligger i närheten av huvudborgen fästet *Montreal*, som ursprungligen uppförts av grevarna *von Virneburg*. År 1347 uppträder här riddaren *Carl von Montreal* och år 1402 *Diedrich von M.* Båda förde vapnet nr 16; tillhörde på tidigare anförda grunder sannolikt ej släkten V.

Geisbusch beläget ca 1 mil öster om Virneburg har givit släkten *von Geisbusch* dess namn. Riddaren *Johann von Polch* innehade år 1332 borgen. Släkten *von Geisbusch* förde samma vapen som *von Polch* jf. nr 13 och 14, men annan hjälmprydnad (ett gethuvud; Geiss = get). Sannolikt har här namnbyte skett. Vi finner år 1385 på borgen riddaren *Johann von Geisbusch* och 1462 ytterligare bröderna *Johann* och *Ruhmann v. G. Polch* är

2. Borgen Virneburg med vasallborgar. De olika borgsläkternas och borgmännens vapen redovisas på figur 1.

namnet på en by sydost om Geisbusch. Medlemmar av släkten med detta namn uppträder även som borgmän på *Mayen* och *Montreal*.

Borgmän på sistnämnda borg år 1352 var även *Dietrich von Ettringen* (nr 19), *Heinrich von Mertelach* (nr 17) och *Dietrich von Ebrich* (nr 18), alla förande virneburgerskölden, men med vilka färger är ej bekant. *Von Ellenz* (nr 27) kallade sig efter byn med samma namn vid Mosel. *Johann von Ellenz* förde 1347 den rutade skölden.

Von Uelmens stamborg ligger sydväst om Virneburg. I riddaren *Theodorich von Uelmens* sigill 1274 synes blott 4 rutor (nr 24), men rutmönstrets storlek varierar hos olika bärare av namnet. Så för exempel korsriddaren *Heinrich von Uelmen* i sitt sigill år 1208 relativt små rutor. Buwe och Konrad *von Uelmen* var borgmän på *Cochem*, liksom *Heinrich Brabant von Uelmen* (nr 23) vid mitten av 1300-talet. *Nikolaus Vrobuse von Uelmen* (nr 22) var 1322 borgman på *Mayen*.

Gybert Bruych (nr 26) var 1373

borgman på Mayen och *Nikolaus von Brucken* (nr 25) var domherre i *Trier* 1428. *Cons von Wilsacker* förekommer 1356 som borgman på Malberg (nr 28).

Dessa släkter, Uelmen m. fl., var typiska lågadelssläkter i tjänsteförhållande. Att försöka utreda släktskapsförhållandena har visat sig omöjligt. Riddaren *Theodorich von Uelmen*, vars sköld man tidigast kan bestämma färgen på, kan möjligen ha tillhört någon yngre gren av *Virneburg*. Men det är endast en gissning.

Den sista radens sköldar har gin-stammen, som markant skiljer dem från de övriga. De namngivande borgarna ligger också samlade i östra delen av vapengruppens område i anslutning till Rhen.

Theodorich von Rheineck för 1275 vapnet (nr 29) liksom det förekommer i Gelre. Nr 30 visar en mera stor-rutad variant vid 1300-talets början. Olika tyska forskare har sökt påvisa genealogiskt samband mellan denna släkt och släkterna *Uelmen* och *Bürresheim*, vilket inte förefaller osannolikt, om än de avgörande bevisen saknas. En gren av von *Rheineck* var von *Hönningen* (nr 36, obs! fel placera-d!), som redan 1271 nämnes med detta namn. *R. von Rense* var borgman på *Sternberg* vid Rhen (nr 31). *Johann von Hochheim* förde 1348 vapnet nr 32, *Wenemar Schenck von Leutesdorf* 1317 och riddaren *Arnolt von Schweppenburg* (nr 33 o. 34) kan också inrangeras i undergruppen *Rheineck*.

Till *Virneburg*-gruppen kan slutligen också hänföras von *Besselich* (nr 35 obs!). *Johan von Bierstorf* genannt von *Besselynck* och *Michel v. B.*, båda rådmän i *Trier*, nämnes 1444. Tinkurer ej kända.

Då en storsläkt delar sig i linjer med olika namn, gäller för tyskt om-

råde som allmän regel, att om delningen ägt rum före ca. 1170, så för delsläkterna även olika vapen. Har delningen ägt rum senare, föres vanligen samma vapen.

Borgerliga vapengrupper

Hos lågadeln och borgerskapet kunde vapengrupper bildas genom arv, köp eller giftermål. Arvingarna kunde exempelvis ära både namn och vapen utan att behöva vara i släkt med den avlidne.

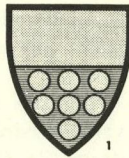
Många hus i de tyska städerna hade eget *husvapen*, som ett slags gemensamhets- och kännetecken för husets invånare oberoende av släktskap. Sådana husvapen kunde sedermera upptagas som släktvapen av de familjer, som en gång bebott huset och då uppstår en vapengrupp, inte på grund av gemensam härstamning utan på grund av den gemensamt ägda boplatsen. Enbart släktnamnet kunde också förändras efter det hus man bebodde, under det att släktvapnet förblev konstant. Borgarna i *Mainz* kallade sig i allmänhet efter de hus de bebodde. Släktnamnen kom därför att bli namnen på den räcka hus, som släkten kommit att bebo under tidernas lopp.

Som exempel kan anföras den släkt som boktryckarkonstens uppfinnare, *Johannes Gutenberg* tillhörde. Stamtadern förekommer i stadens urkunder åren 1330-46, och hans namn var *Friele Rafit zum Gensfleisch*. Troligen kom han från gården *zum Ravit*, vid dominikanerklostret, som sannolikt var smyckad med bilden av en arabisk springare, »ravit«. Han kallade sig *zum Gensfleisch* efter en patriciergård med samma namn strax utanför staden, som han bebodde.

Hans sigill visar en tiggare med skål och stav, en ganska egendomlig vapenbild inte minst med hänsyn till

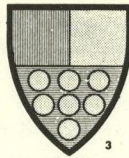
3. Ett nordfranskt vapen med sju brisyrier. Det är inte osannolikt att vapen nr 1 även i sig själv kan utgöra en brisyri av ett okänt urvapen, antigen delat eller med rundlar.

1
de MELUN
Ursprungsvapen

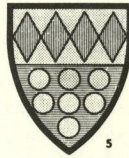
2
de MELUN

3
de VAUX
de Melun

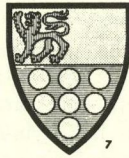
4
de BOIS-HERPIN
de Versailles

5
de VERSAILLES

6
de VERSAILLES

7
de VERSAILLES

8
de MELUN

den makt och rikedom, som var utmärkande för släkten redan från början. Denna vapenbild fördes också av släktens följande generationer, om än släktnamnet varierade med hänsyn till bostaden. Generationerna fram till uppfinnaren benämnes som följer: — *zum Gensfleisch, Gensfleisch genannt zum Eselweck zur Laden, Gensfleisch zur Laden zum Gutenberg*, och slutligen *Johannes Gensfleisch zur Laden genannt Gutenberg*, som föddes i gården Gutenberg i Mainz något av åren 1394-99.

Patriciersläkten Gensfleisch's vapen förekommer första gången i broderskapsboken för St Christoph auf dem Arlberge från slutet av 1300-talet och visar tiggaren i gul klädnad på rött fält. Johannes Gutenbergs styvsyster Patze skall emellertid ha fört Gensfleisch-vapnet med blå botten, vilket i så fall skulle utgjort en differens för en av släktens sidolinjer, den s.k. *Sorgenlocher-linjen*, där en gren även förde skölden gul och beströdd med små kors. Hjälmprydnaden varierades också inom släkten.

Som framgår av detta exempel är bruket med brisyrier inte enbart en feodal företeelse utan förekom även inom borgerliga släkter.

En nordfransk vapengrupp

I Frankrike infördes redan tidigt bruket med bitecken och brisyrier, när det gällde att särskilja olika släktmedlemmar och vasaller. I *L'Armorial Wijnberghen*, den nordfranska vapenboken från slutet av 1200-talet, är ca hälften av vapnen från *Ile de France* och *Normandie* briserade i någon form, medan övriga områden har betydligt lägre procenttal. Tornérkragen är det dominerande bitecknet och förekommer med ett varierande antal tinnar (3, 4 eller 5) utan något system, därefter kommer strängen och musslor i skiftande antal, liksom stjärnor, biljetter, merletter m.m. Färgväxling är också ganska vanlig. Sköldens grundkomposition ändras dock sällan.

Figur 3 visar en vapengrupp från Frankrikes kärnland *Ile de France*. Det är släkterna *de Melun* och *de Versailles*, vasaller direkt under kungen av Frankrike. Vapnen är här ordnade i den följd de förekommer i *l'Armorial Wijnberghen*, varvid nr 1, 2, 3, 4, 5 är återgivna intill varandra i en grupp, och nr 6, 7, 8 i en annan grupp på ett efterföljande blad. Om de båda släkterna är genealogiskt eller feodalt knutna till varandra är inte

bekant, de uppträder dock båda inom samma geografiska område. Vi vet däremot att bäraren av vapnet nr 2 var son till bäraren av vapen nr 1, och att nr 6 var son till nr 5.

Bärarna av vapnen nr 3 *Simon de Vaux* och nr 4 *signeur de Bois-Herpin* uppträder som synes under andra namn, ett ganska vanligt förhållande vid denna tid, som lätt verkar förvillande, då det gäller att fastställa en vapengrups karaktär.

Förutom de här avbildade varianterna kan nämnas, att Jean de Melun vid mitten av 1300-talet förde stamvapnet med tillägg av ett bitecken i form av en blå krona dexter i ginstammen. Guillaume, vicomte de Melun, förde 1397 kvadrerad sköld med i 1. och 4. fältet stamvapnet med kronan som bitecken. I Hugues de Melun's också kvadrerade sköld synes i fält 1 och 4 stamvapnet med en svart merlett också dexter i ginstammen. Sistnämnda vapen förde också den släkt, som skrev sig till Tancarville, fast kvadreringen var en annan.

Engelska förhållanden

Det heraldiska systemet i medeltidens England påminner i hög grad om det franska, om man dock mot periodens slut kan skönja ett specifikt engelskt mode. Vapengrupperna kan man ofta gruppera grevskapsvis eller kring någon storman. Baronerna var föregångsmän för sina länstagare och närmaste grannar, man efterliknade deras sköldemärken, och dessa i sin tur förlänade sin vapenbild något förändrad till sina »landhållare«. Man följde här, som annorstädes i Europa vid vapenväsendets början, inga bestämda regler, och inom vapengruppen kan man därför inte direkt sluta sig till om det är släktskap, vasallför-

hållande eller någon annan orsak, som ligger till grund för vapengemenskapen.

Till och med *vapenbrödraskap* kan vara anledning till samma vapen. Bröderna *de Hastings* förde år 1300 vid Caerlaverock sitt välkända släktvapen: »tröjärmen» röd på gul botten. Deras kamrat och vän *John Paignel* förde samma bild, gul på grön botten.

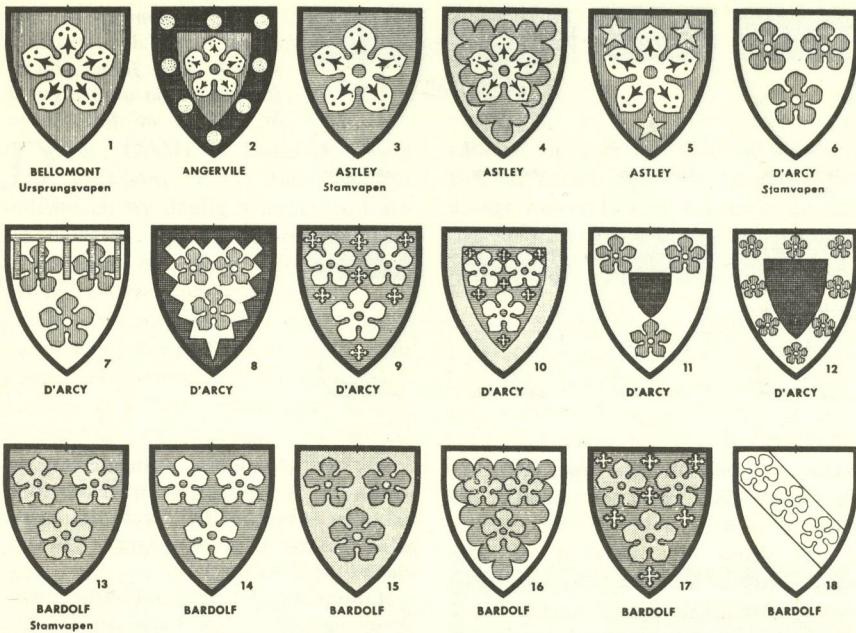
Inom vissa släktkretsar utbildade sig dock en viss hävd. *Beauchamps* ändrar således aldrig tinkturerna guld och rött, men väl sköldinnehållet; andra åter har vapenbilden oförändrad, men ändrar tinkturerna.

De gamla earlerna av *Warwick* förde ett schackrutat fält av guld och blått med en hermelinsparre. Många släktvapen från Warwickshire har hermelin och schackrutor. I Westmorland residerade släkten *Vipont*, som förde röda ringar på guldfält. *Lowther*, *Musgrave*, *Avenel* och ett flertal andra släkter från detta grevskap förde de vipontska ringarna i varierande tinkturer. Exemplet kan mångfaldigas.

I mellersta England förekom den stora vapengrupp, som förde en balk åtföljd av 6 merletter. Stormannasläkten *Luttrell* förde balken och merletterna svarta på guldgrund, men briserade vapnet inom släkten bl. a. genom tinkturändring. *Sir Geoffrey*, ägaren till den berömda Luttrellpsaltaren, förde exempelvis balken och merletterna av silver på blått fält.

Luttrells vasaller, släkten *Furnivall*, förde ursprungligen balken och merletterna i rött på silverfält, men här finns även exempel på såväl bitecken som färgändring. *Gerard* och *Thomas Furnivall* för fältet i guld. *Furnivalls* hade i sin tur undervasaller, som också förde vapnet i växlande tinkturer och med olika bitecken.

Earlen av *Leicester*, *de Bellomont*

4. En vapengrupp från Leicestershire i mellersta England. Ett ursprungligt vapen med 17 varianter inom 4–5 släkter. Fembladingen har på senare tid även blivit en ofta återkommande figur i grevskapets kommunala heraldik.

(Robert Fitz Parnel, död 1206) förde en femblading, hermelin på rött fält, och som tecken på feodal samhörighet förde ett stort antal släkter i Leicestershire och angränsande grevskap fembladingen i en- eller flertal.

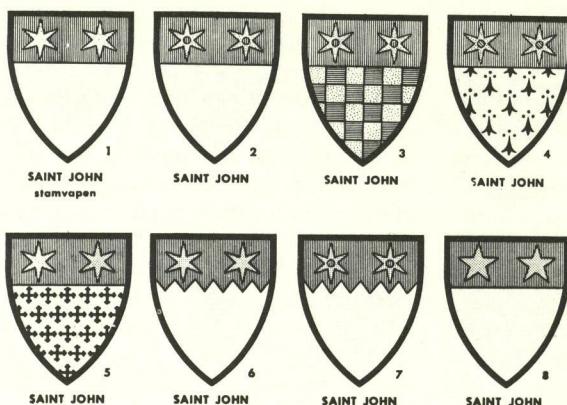
Ett intressant exempel på hur man kunde kombinera tecknet på vasallförhållande med en brisyer inom den egna släkten, kan nämnas i detta sammanhang. En medlem av släkten *Berkeley* (i rött fält en sparre åtföljd av 10 mantuakors i silver), som hade förläningar i Leicestershire, bytte ut korsen mot lika mång fembladingar. Figur 4 visar några exempel från fembladingarnas vapengrupp.

Figur 5 ger några exempel på hur man inom släkten *Saint John* kunde brisera stamvapnet. Man gick därvid

som synes ganska långt. Mer än en brisyer anses ju skapa ett nytt vapen. De här visade exemplen har dock alla några element gemensamma: ginstammen, de där ingående tinkturerna och stjärnmotivet i tvåtal.

Under medeltiden fanns, som framgått av det föregående, inga allmän-giltiga regler för ett vapens förändring, men lokala system kan temporärt i vissa fall påvisas. De vapengrupper som här behandlats är alla belägna inom det område, där det heraldiska systemet nådde sin högsta utveckling. I de nordiska länderna var bruket av brisyer och bitecken föga utvecklat men förekom dock. Vapengrupper finns, men inte av samma karaktär och omfattning som de här

5. Några exempel på brysyrer inom den engelska släkten Saint John. Alla illustrationerna utom figur 2 är utförda av författaren.

skisserade. De nordiska vapengrupperna kunde dock tarva en särskild utredning.

Mot slutet av 1400-talet utbildas efter hand särskilda system för släktvapen, där bl.a. olika bitecken kom att få en alltmär bestämd innebörd. Dessa system skall dock ej här närmare beröras, då de faller utanför ramen för ämnet, liksom bruket att sammanföra 2 eller flera vapen i skölden. Sköldemärkena har legat till grund för denna utredning om vapengrupper. En annan intressant företeelse i detta sammanhang är det lokala modet, då det gäller hjälmprydnader. Varför har t.ex. så många släkter i Rhen-området hundhuvuden som hjälmprydnader?

Vapengruppernas problem har hittills föga beaktats av den heraldiska forskningen, och litteraturen i ämnet är sparsam. Kan därför denna lilla orientering vidga intresset och inbjuda till diskussion har författaren nått sitt mål.

Litteratur

Fahne, A.: Forschungen auf dem Gebiete der rheinischen und westphälischen Geschichte. Köln 1866.

A. Freih. v. Hoiningen-Huene: Notizen in Betreff der geographisch-heraldischen Gruppen (Anzeiger für Kunde der Deutschen Vorzeit nr. 2 1868, Organ des germanischen Museums).

Hauptmann, F.: Zehn mittelrheinische Wappengruppen. (Jahrbuch der Herald. Gesellschaft Adler. Wien 1900).

Ewald, W.: Rheinische Siegel. Bonn 1941.

Möller, Walter: Stamm-Tafeln Westdeutscher Adels-Geschlechter im Mittelalter. Die Wappengruppe mit den Seeblättern. Darmstadt 1922-50.

Posse, Otto: Die Siegel des Adels der Wettiner Lande. Dresden 1903.

Ruppel, A.: Johannes Gutenberg. Berlin 1939.

Charles Prince of Schwarzenberg: Differencing in old Bohemia. (The Armorial Vol. I No. 4 1960).

Gelre's Wapenboek: Edition V. Bouton. Paris och Bruxelles 1881.

Adam-Even, P. et Jéquier, L.: Un armorial français du XIIIe siècle, L'Armorial Wijnderghen (Archives Héraldiques Suisses 1951).

Mathieu, Rémi: Le Système Héraldique Français. Paris 1946.

Collins, S. M.: Differencing in English Medieval Heraldry (The Antiquaries' Journal 1946).

Foster, J.: Some Feudal Coats of Arms. London 1902.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.